
De broederschap van Sint-Paulus 1903-'29

Honderd jaar geleden, in 1902, ging in Opwijk de eerste Sint-Pauluspaardenprocessie uit.

De Broederschap van Sint-Paulus is nauw verbonden met deze processie. In het kerkarchief van Sint-Paulus Opwijk worden de oorspronkelijke statuten (goedgekeurd, met handtekening en droogstempel,...) van de broederschap bewaard en een schrijfboek met het "Dekreet van wettige oprichting", de tekst van de statuten, de aflaten verleend aan de leden van de Broederschap en de jaarlijkse rekeningen van inkomsten en uitgaven 1903-1929 van de Broederschap (1).

De verering van Sint-Paulus in Opwijk gaat terug tot de vijftiende eeuw, toen de parochiekerk haar oude patroonstitel "Heilige Drievuldigheid" ruilde voor die van Sint-Paulus. De aanleiding voor deze verandering is niet duidelijk maar zou kunnen samenhangen met de verschuiving van het dorpscentrum van de "Borch" naar de markt langs de heirbaan Brussel-Dendermonde (2). Ook de Sint-Paulus-(schutters)gilde is een teken van de eeuwenoude verering van Sint-Paulus in Opwijk (3). En tenslotte zegelden de schepenen van Opwijk sedert de zestiende eeuw met een afbeelding van Sint-Paulus (4).

De verering van Sint-Paulus nam pas een hoge vlucht na 1742 toen Opwijk uit Rome een relikwie van de heilige ontving (5). In het gildeboek van de Sint-Paulus-gilde wordt deze gebeurtenis, die met grote plechtigheden gepaard ging, beschreven (6).

In de negentiende eeuw werd de Sint-Paulus bedevaartsweg zo populair dat in 1885 op de hoek van de Nanovestraat en de Hulst een grote kapel werd gebouwd (7). Het idee van een Sint-Paulusprocessie kwam van August Van der Velpen, die in 1900 pastoor werd van Sint-Paulus Opwijk en van zijn onderpastoor Vincent Van der Hulst (8). Op 29 juni 1902, de feestdag van Sint-Petrus en Paulus, vertrok na de plech-

tige mis van 9 uur een "bedevaartprocessie" die de route van de oude bedevaartweg volgde. De bedevaarders gingen samen de processieweg te voet of te paard en droegen het beeld van Sint-Paulus en de relikwiekast van Sint-Paulus mee. Op het einde van de bedevaartweg aan de Sint-Pauluskerk werden ze gezegend.

Om de verering van Sint-Paulus te ondersteunen richtte de parochie de Broederschap van Sint-Paulus op.

Reeds in de zeventiende eeuw -tijdens de contrareformatie- werd in Opwijk een Broederschap opgericht, namelijk die van "De zoete naam Jezus" (9). Daarna en vooral in de negentiende eeuw, ontstonden nog talrijke Broederschappen en congregaties (10). Het doel was de parochianen actiever te betrekken bij een geloofspunt of een bijzondere verering. De oprichting van de Broederschap van Sint-Paulus was in Opwijk dan ook een sterke steun voor de verering van Sint-Paulus in het algemeen en het succes van de paardenprocessie in het bijzonder.

De statuten van de Broederschap van Sint-Paulus werden op 10 januari 1903 goedgekeurd door kardinaal Petrus Lambertus Goossens, aartsbisschop van Mechelen. Op 22 januari 1903 keurde paus Leo XIII te Rome het Dekreet van wettige oprichting goed en op 22 februari 1903 vestigde het aartsbisdom Mechelen dit dekreet.

In de statuten lezen we dat de Broederschap van Sint-Paulus tot doel heeft de eredienst te bevorderen van de H. Paulus, patroon van de parochie Opwijk. Aan de leden van de Broederschap wordt aanbevolen de H. Paulus te aanroepen "in wanhopigen toestand van ziel en lichaam, b.v. in ziekten, tegenspoed, bekoringen, benauwdheden, enz.". De bijzondere feestdagen zijn die van Sint-Paulus-Bekering (25 januari), de apostelen Petrus en Paulus (29 juni) en de gedachtenis van de H. Paulus (30 juni), die gevierd worden met een plechtige mis.

Broederschap van den H. Paulus
opgericht in de parochiekerk van St. Paulus
te Opwijk.
den 10 Januari 1903.

Dekreet van wettige oprichting

Leo P. XIII.

Ad perpetuam rei memoriam. Cum, sicut accepimus, in Ecclesia parochiali titulo S. Pauli, loci vulgo "Opwijk" Dioc. Mechlinien. praeter quaedam fidelium Sodalitates, consueverit, ut asseritur, creata seu erigenda essent sub titulo S. Pauli Apoli, cupis sodales plurimae pietatis et charitatis opera maxime consueverint seu intendunt, Nos quo Sodalitates huiusmodi morosa in dies incrementa suscipiant, de Obsequiis in Dei misericordia ac B.P. Petri et Pauli Apostolorum Quis aucta Confessi, omnibus utriusque sexus Fidelibus, qui dictam Sodalitatem in portum ingrediuntur, die prima usum ingressus si vere poenitentes et Confessi Huiusmodi Eucharistiam sacramentum sumpserint, Memoriam, ac tam descriptis, quam pro tempore describendis in dicta Sodalitate Sodalibus in cuiuslibet eorum mortis articulo, si vere quoque poenitentes et Confessi ac Communionem recepti, vel quatenus id facere nequiverint, saltem confite nomen suum usque, si potuerint, seu minus corde deo invocaverint, etiam Memoriam, nec non in eadem ratione et pro tempore existentibus dicta Sodalitates Sodalibus etiam

Beginpagina van het schrijfboek van de Broederschap van Sint-Paulus, met het "Dekreet van wettige oprichting"

Deze feestdagen sluiten aan bij de huidige kermessen in Opwijk Centrum.

Iedere tweede maandag van de maand is er een gezongen mis voor de leden van de Broederschap van Sint-Paulus. Na de mis kunnen de leden van de Broederschap ook de relikwie van Sint-Paulus vereren. De

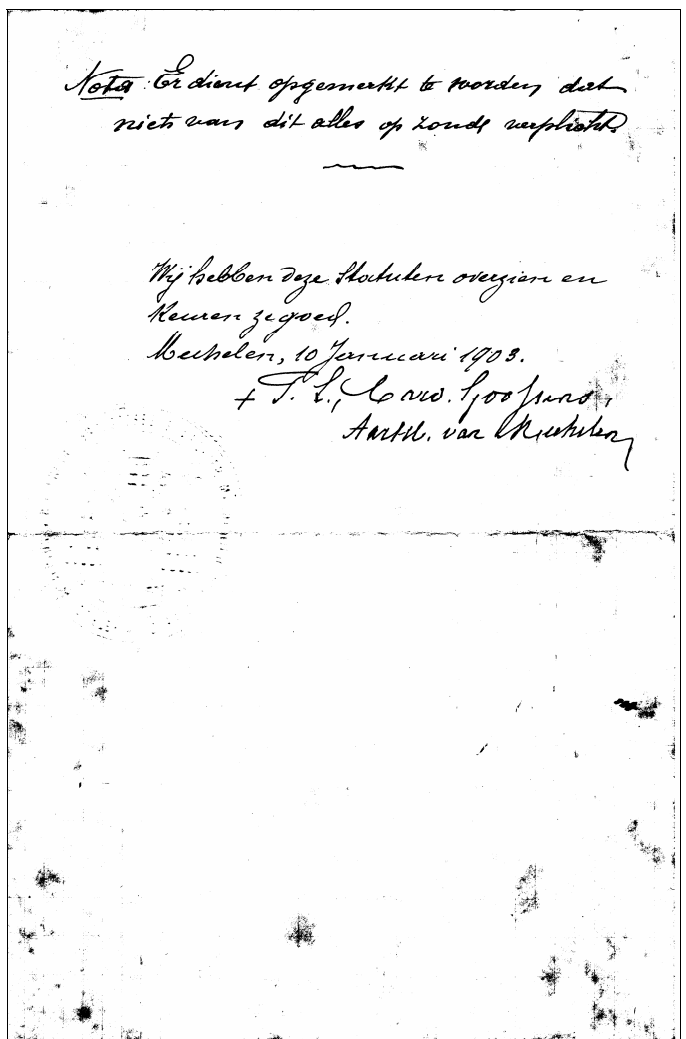
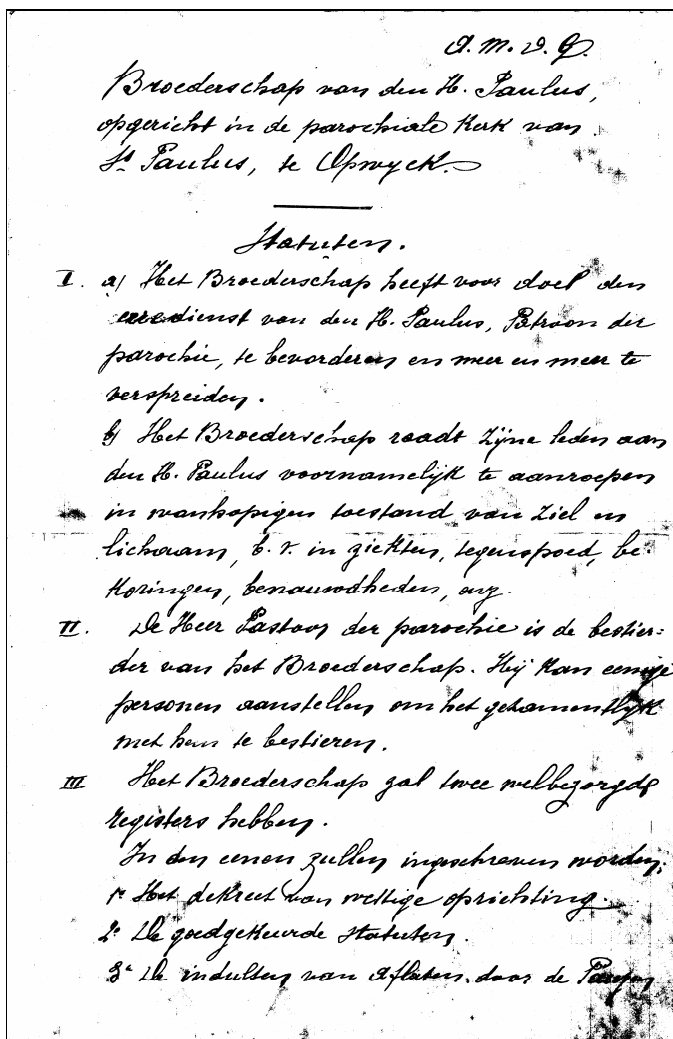
leden moeten ook dagelijks een onzevader en een weesgegroet bidden met de aanroeping: "Heilige Paulus, bid voor ons". Tenslotte worden de leden volgens de statuten dringend verzocht op 29 juni de jaarlijkse bedevaartprocessie naar de kapel van Sint-Paulus bij te wonen.

Iedereen kan lid worden door zich te laten inschrijven in het register van de Broederschap van Sint-Paulus. Er zijn betalende en niet betalende leden. Bij het overlijden van elk lid dat zijn jaarlijkse bijdragen getrouw betaald heeft zal de Broederschap een gezongen mis voor zijn zielerust laten opdragen. De bijdrage bedraagt in 1903 een halve frank per jaar en de opbrengst van de jaarlijkse lidgelden moest besteed worden om de onkosten van de Broederschap te dekken en de uitbreiding van de eredienst van Sint-Paulus te bevorderen.

De pastoor is de bestuurder van de Broederschap, eventueel samen met enige door hem aangestelde parochianen. Er moeten twee registers bijgehouden worden: één

met het dekreet van wettige oprichting, de goedgekeurde statuten, de verleende aflaten en de jaarlijkse rekeningen van inkomsten en uitgaven, en één met de namen van de leden en de dag van hun inschrijving.

Het pauselijk dekreet dat de Broederschap van Sint-Paulus wettig opricht is in het Latijn opgesteld "ad perpetuum rei memoriam" (tot eeuwige gedachtenis). Het keurt de oprichting goed voor leden "utriusque sexus" (mannen en vrouwen) en geeft hen de mogelijkheid een hele reeks aflaten (voor de zielen in het vagevuur) te verdienen. Bij hun toetreding tot de Broederschap krijgen ze een volle aflaat (11) als ze in de Sint-Pauluskerk biechten en communiceren.

De eerste en de laatste pagina van de goedgekeurde statuten van de Broederschap van Sint-Paulus. Onderaan zien men de goedkeurende handtekening van kardinaal Petrus Lambertus Goossens, aartsbisschop van Mechelen (10 jan. 1903) en zijn droogstempel.

Bij hun overlijden verdienen ze een volle aflaat als ze "de heilige naam Jezus" aanroepen. Op 25 januari (Sint-Paulus-Bekering) of een van de volgende zeven dagen kan men een volle aflaat bekomen mits te biechten en te communiceren en mits te bidden volgens de intentie van de paus van Rome (12).

Aflaten van zeven jaren en zeven quadragen (13) konden de leden verdienen als ze een bezoek brachten aan de Sint-Pauluskerk op de feestdagen van Sint-Pieters-Stoel te Antiochië (22 februari), de HH. Apostelen Petrus en Paulus (29 juni), Sint-Paulus-Gedachtenis (30 juni) of de dag van de kerkwijding (zondag na 24 juni, Sint-Jan-Baptist) en er baden volgens de intentie van de paus.

Aflaten van zestig dagen verleende de paus aan de leden die in de kerk de heilige mis of andere godsdienstige oefeningen bijwoonden. Dezelfde aflaten waren te verdienen als de leden "het Allerheiligste" vergezelden dat in een processie of naar de zieken werd gedragen.

Als men zelf niet kon meegaan volstond het een onzevader of een weesgegroet te bidden. Ook zestig dagen aflaat waren te verdienen als men vijf onzevaders en vijf weesgegroeten zou bidden voor de overleden leden van de Broederschap of als men een ander liefdadig werk zou verrichten.

In de rekeningen van ontvangsten en uitgaven van de Broederschap vanaf 1903 tot en met 1929 (deels) ziet men dat de ontvangsten vooral bestaan uit het jaarlijkse inkomgeld van de leden. In 1903 bedraagt het 314,15 frank en daalt geleidelijk tot 242,85 frank in 1914. De betalende leden moesten elk jaar 0,50 frank bijdragen rond de feestdag van Sint-Paulus-Bekering. Er waren dus 500 à 600 betalende leden naast evenveel of meer niet-betalende leden; het lidgeld was immers een kwart tot een half dagloon van een gewone man. In 1915 daalden de ontvangsten omwille van de oorlog tot 158 frank om daarna langzaam te stijgen tot 234,81 frank in 1920. Vanaf 1921 verhoogde het lidgeld tot 1 frank per jaar en stegen de bijdragen van de leden tot 474,60 frank in 1928. In 1929 overlijdt pastoor Van der Velpen en eindigt het register.

Een tweede belangrijke bron van inkomsten voor de Broederschap was "het offer" of de offergaven bij de verering van de relikwieën van Sint-Paulus tijdens de maandelijkse gezongen mis. In 1903 werd 185 frank geofferd en de volgende jaren (tot 1914) 94,70 à 166,56 frank per jaar. Ook het offer tijdens de missen voor de overleden leden en op de feestdagen van Sint-Paulus bracht enkele tientallen franken op. Na de eerste wereldoorlog werd per jaar voor alle offeranden samen 145,70 à 372,40 frank gegeven.

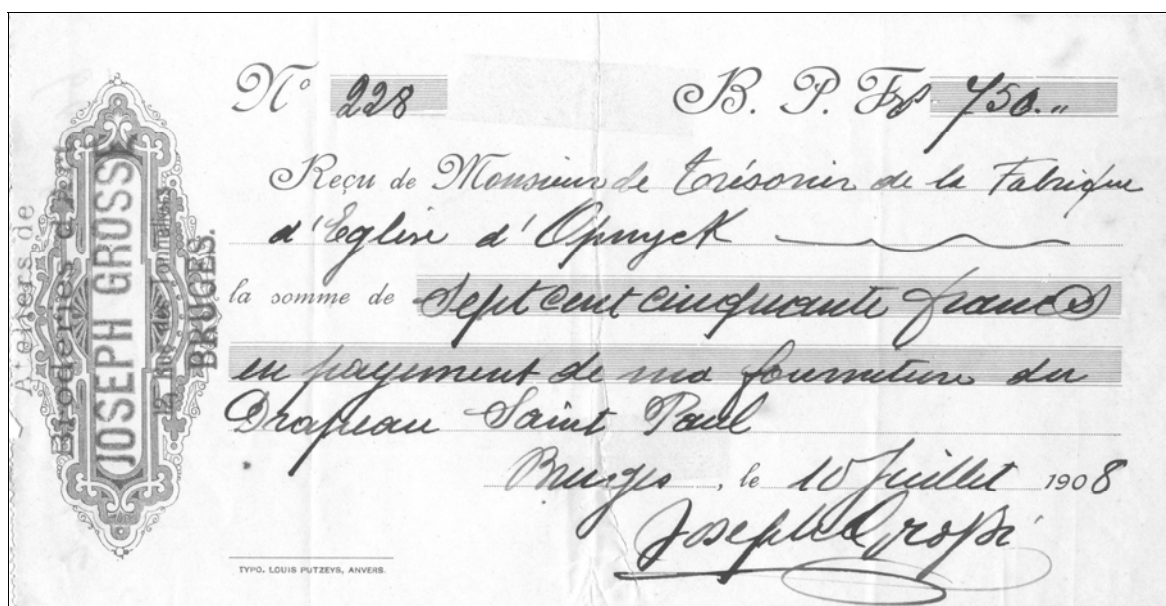
De derde -maar minder belangrijke- bron van inkomsten was de verkoop van "beeldkens- vaantjes, litanieën en medaliën". Gedurende de eerste jaren van de paardenprocessie (1903-1906) werd bij de verkoop 167,87 frank ontvangen maar ook 171,96 frank uitgegeven aan drukker Abbe-loos -deze laatste zorgde ook voor de affiches- en aan Ed. Miette (voor de "medaillien"). Van 1907 tot 1914 bracht de verkoop jaarlijks gemiddeld maar 15 frank op, terwijl er 10 frank betaald werd voor het drukken van litanieën en 5 frank voor vaantjes en stokjes. Na de eerste wereldoorlog is er blijkbaar nieuw materiaal, dat jaarlijks gemiddeld 170 frank opbrengt in 1920-1929. Hier tegenover staat een jaarlijkse uitgave van ca. 30 fr. Tenslotte zijn er in 1903 bijzondere giften voor 285 frank en in 1915 voor 25 frank en schenkt de toneelkring der studenten 75 frank in 1928 (14).

Waarvoor werden de ontvangsten van de Broederschap gebruikt? Vooreerst was er de statutaire verplichting van de maandelijkse plechtige mis voor de leden. Deze koste 144 frank per jaar of 12 plechtige gezongen missen tegen 12 frank elk. Slechts éénmaal, bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog, in augustus 1914, werd deze mis overgeslagen.

Na de oorlog wordt de prijs per mis verhoogd, in 1921 van 12 tot 17,50 frank en in 1927 van 17,5 tot 25 frank.

Een tweede statutaire verplichting van de Broederschap was een gezongen mis voor elk lid dat overleed en dat zijn jaarlijkse bijdrage trouw had betaald. Tegen 4,40 frank per mis waren er in 1903 al 18 overleden leden en in de periode 1904-1914 per jaar 7 à 32. In de periode 1915-1920 waren er 19 à 30 overleden leden per jaar en in de periode 1921-1928 waren er 15 à 20.

		1921.			
		Uitgaven			
Jan.	25	Solennule Mis en Sermon	10,	00	fus
Juni	29	Waal of paar Kansen	20,	00	"
Juli	4.	500 vaantjes met Hofsjes	45,	00	"
"	14	Reparatie van schoenen	8	60	"
"	19	Bol Hoord	2	50	"
Dec.	31	E.E. H.H. Pastoor en Onderpastoors.	56	25	"
"	"	M ^o : L. Geurtsckx, Koster	18,	45	"
"	"	Lening van paruitken v. de processie	75,	00	"
"	"	Andere onkosten (E.H.O. Geselsk.)	10	00	"
"	"	Maandelijksche plichtige missen	210	00	"
"	"	Getongene missen voor de overledene leden	124	50	"
			fus:		583,60
		1922.			
Jan.	25	Sol. Mis en Sermon	10,	00	fus
Juli	8	Waal of marchen van Kansen	7,	50	"
"	12	500 vaantjes met Hofsjes	45	00	"
"	24	Wouters, voor 4 maken van een jaarschrift	8	75	"
"	"	Verzekering van de Kapel voor de processie	20	95	"
"	"	Nieuw dak gelegd met Eternit schalen	241,	95	"
"	30	Voor lening van paruitken	75	00	"
"	"	Vergoeden der heeren	5	00	"
"	"	Verkenning van Kansen en brieven	12	65	"
Oct.	5	Voor 2 middagmalen van den paruitkenatter?	10	00	"
Dec.	31	Eere Heeren Pastoor en Onderpastoors	60	00	"
"	"	M ^o : L. Geurtsckx, Koster	20	00	"
"	"	Maandelijksche pl. missen	210	00	"
"	"	Getongene missen v. ov. leden	112	50	"
			fus:		839,28

Betalingsbewijs voor de vlag van de Broederschap van Sint-Paulus (1908).

Verder gaf de Broederschap vanaf 1907 jaarlijks nog 15 frank uit (10 frank vanaf 1912) voor een plechtige gezongen mis met sermoen op 29 juni. In 1924 werd hiervoor een beroep gedaan op E.H. Felix Buggenhout (15) en in 1925 op E.H. Constant Lindemans (16).

De andere uitgaven van de Broederschap betroffen vooral de onkosten voor de St.-Paulusprocessie en worden hieronder afzonderlijk besproken. Het grootste gedeelte van wat er dan nog overbleef werd gestort in "de kas der kerk van Sint-Paulus", in 1903-1914 ca. 110 frank gemiddeld per jaar, in 1915-1920 bijna 100 frank en in in 1921-1928 al 300 frank.

De Broederschap en de Sint-Paulus-processie

De twee onderpastoors zorgden voor de organisatie van de processie. Bij de start was dit vooreerst E.H. Vincent Van der Hulst -de bezieler- en ook E.H. Gustaaf Lombarts (17). Daarna volgden nog de onderpastoors Isidoor Walgrave (1907-1917), Jozef Willem Van Gestel (1912-1928), Jozef Jan Steven Constant Van Leeuwe (1917-1922) en Theofiel Jozef Fonteyn (1923-1935).

Voor hun werk ontvingen de onderpastoors elk 12,50 frank per jaar en vanaf 1906 kreeg de pastoor evenveel. De jaarlijkse

vergoeding verhoogde van 12,50 tot 20 frank vanaf 1922. De koster Louis Geerickx (18) kreeg voor zijn werk aan de processie vanaf 1915 evenveel als de parochiepriesters.

Om de processie aan te kondigen werden affiches gedrukt, waarvoor drukker Abbeeloos zorgde. In 1906 werd 65 frank uitgegeven voor 175 affiches en 0,96 frank voor fiscale zegels. In 1909 bedroegen de uitgaven evenveel. Een aantal affiches worden ook buiten Opwijk verzonden wat 1,20 frank kost. In 1913 laat men 1500 uitnodigingskaarten drukken (kost 10 frank) en 200 affiches "Colombier, 2 kleuren met band". Vanaf 1920 worden er meer en meer kaarten verstuurd met uitnodigingen en ook brieven aan dag- en weekbladen.

Bij het opstappen in de processie heeft de Broederschap ook een vlag nodig. De vlag wordt in 1908 vervaardigd door Joseph Grossé (Ateliers de Broderie d'Art) te Brugge. Het is de kerkfabriek die de kwitantie van 750 frank betaalt.

In 1904 laat de Broederschap het beeld van Sint-Paulus van de parochiekerk, dat in de processie megedragen wordt, herschilderen voor 95 frank. In de periode 1903-1912 draagt de Broederschap alleen wat kleine onkosten van de processie, behalve bij de start (134,50 frank niet gespecificeerd). Een losse rekening van 1909 -nadat de pro-

*Vlag van de Sint-Paulusbroederschap van 1908.
De restauratie van de vlag in 2000-2001 was het laatste grote project van Jan Heuinckx († 2001) voor de Sint-Pauluspaardenprocessie*

cessie was aangevuld met gekostumeerde groepen die het leven van Sint-Paulus uitbeelden- geeft aan dat niet de Broederschap maar wel de parochie de meeste kosten op zich nam. Er zijn in deze rekening kosten opgenomen voor 2.083,01 frank, waarvan 565 frank voor prentkaarten van de firma Nels. Verder worden vermeld: schrijnmakerij (Corn. Raes), lanssen, sabels en "casquen" (helmen) voor de groep soldaten; goed, voeding en galon (boordsel) (160 frank); "vleeschbroeken" (75 frank); koorden en knopen; 21 paar witte schoenen (50 frank) en 45 paar sandalen (90 frank) en coiffeur (55 frank).

Vanaf 1912 neemt de Broederschap meer en meer kosten van de processie voor zijn rekening, o.a. ca. 30 frank per jaar voor de coiffeur-grimeur, die uit Brussel moet komen en waarvoor men ook de reiskosten en een eetmaal betaalt. Vanaf 1920 levert hij ook de pruiken (in 1925 zijn het er 50) voor de processie en kost alles samen 75 frank. In 1913 is er een uitgave van 25,20 frank voor 25 paar witte handschoenen voor processiegroepen en in 1914 van 2,50 frank lint voor reparatie van broeken. De koster rekent in 1912 2,25 frank voor Sint-Pauluskoekjes. De rode toga's worden in 1916 gerepareerd voor 9,25 frank. In 1919

wordt het Sint-Paulusvaandel hersteld (7,50 frank). Voor het wassen van de klederen geeft men in 1920 40 frank en voor veiligheidsspelden 1,25 frank. Twaalf paar nieuwe kousen kosten 20 frank in 1920, reparatie van schoenen 8,60 frank in 1921, wassen van kousen 7,50 frank in 1922, vergulden van helmen 5 frank in 1922, vier paar witte pantoffels 26 frank in 1925, kousen, sandalen, knopen en andere benodigheden 40,70 frank in 1926 en armbanden 5,75 frank in 1926.

In 1922 wordt op de kapel een nieuw dak gelegd "met Eternit schaliën", wat 241,93 frank kost. Aan de versiering van de kapel voor de processie besteedt de Broederschap in hetzelfde jaar 20,95 frank en 8,75 frank voor een jaarschrift.

De relikwiekast van Sint-Paulus, die men in de processie ter verering meedraagt, wordt in 1929 hersteld voor 250 frank en men koopt een

katoenen kleed voor de kast tegen 39,66 frank. Aan de vlag van de Broederschap zijn nog herstellingen nodig voor 90 frank en 41,75 frank voor benodigheden aan zijde, lint en borduur-zijde.

De litanie van de H. Apostel Paulus, patroon der parochie Opwyck

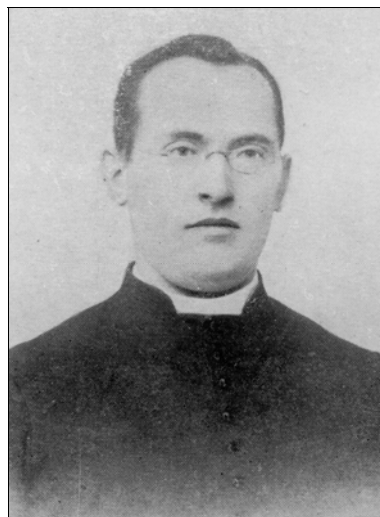
De tekst van de litanie van Sint-Paulus dateert van 1909, juist zeven jaar nadat in Opwijk de eerste Sint-Paulusbedevaart-processie uitging (19).

De H. Paulus wordt aanroepen tegen blindheid, alle gebreken der ogen, tegen gevaarlijke wonden, alsook tegen "den aanval der wormen en ander ongedierte der aarde".

In de litanie bidt men tot Paulus o.a. als apostel der heidenen, verdrijver van boze geesten en "ieveraar" der zielen. Men bidt voor verlossing van de blindheid "des geestes en des lichaams". Men vraagt dat Paulus de vruchten der aarde onder zijn bescherming wil stelle en bewaren en dat zij -door zijn voorspraak- beschermd worden tegen de aanval der wormen en ander vernielend ongedierte.

Jan MEEUSSEN

- (1) Kerkarchief van Opwijk, bewaard in de pastorie van Sint-Paulus Opwijk.
- (2) Jan LINDEMANS, *Geschiedenis van Opwijk*, Brussel, 1937, blz. 36-40 en aanvulling blz. 282-283.
- (3) Jan LINDEMANS, id. blz. 156 e.v.
- (4) Jan LINDEMANS, ibid. blz. 79 en 280.
- (5) Jan LINDEMANS, ibid. blz. 136-138.
- (6) *Uit het gildeboek 1680-1855 van de Sint-Paulusschuttersgilde*, HOM-tijdschrift 1993-1, p. 37-38.
- (7) Gust van BUGGENHOUT, *Opwijkse kapelletjes*, V.T.B-biblioteek nr. 227, januari 1978, blz. 4-5.
- (8) Jan Frans Vincent Van der Hulst, onderpastoor te Opwijk van 1901 tot 1912.
- (9) Jan LINDEMANS, ibid. blz. 114.
- (10) Jan LINDEMANS, blz. 185 en 189-190.
- (11) Aflaat betekent in de rooms-katholieke kerk een door de kerk buiten de biecht verleende kwijtschelding van nog resterende tijdelijke straffen voor reeds begane zonden.
- (12) Het bijvoegsel "van Rome" is een overblijfsel van de periode van 1378 tot 1417, toen er zowel in Rome als in Avignon een (tegen)pauze verbleef, het zgn. "Westerse of grote schisma".
- (13) Term uit de rooms-katholieke liturgie, die verwijst naar de veertigdagentijd, bijv. van de vastenperiode; hier betekent het dus veertig dagen.
- (14) De studentenbond "Willen, Werken, Winnen" werd opgericht in 1904. Samen met andere toneelspelers stichtten zij de Tooneelkring van de St.-Pauluszaal.
- (15) Felix Buggenhout, leraar aan het Klein seminarie van Mechelen, later onderpastoor te Kontich en rector te Westmalle.
- (16) Constant Lindemans, leraar in het St.-Pieterscollege te Leuven, later pastoor te Bornem.
- (17) Gustaaf Simon Jozef Lombarts, onderpastoor te Opwijk in 1897-1907.
- (18) Louis Geeurickx, koster (1910-1952) en organist (1612-1952) van de Sint-Pauluskerk te Opwijk.
- (19) Imprimatur 29 juni 1909.

Pastoor G.F.A. Van der Velpen (Opwijk 1900-1929) en onderpastoor J.F.V. Van der Hulst (Opwijk 1901-1912): de bezielers van de Broederschap van Sint-Paulus.